

A KIVÉGZÉSEK HOSSZÚ IDÓN ÁT FOLYTAK

Újvidéken 1944. október 30-án – mindössze egy héttel a partizánok bevonulását követően – az új hatalom hirdetményben tette közzé: „A Bácskai és Baranyai Katonai Körzet Hadbíró-sága az 1944. október 29-én hozott ítéletével halálra ítelt 250 magyar nemzetiségű háborús bűnöst, akik a megszállás 3 évében részt vettek a megszállókkal Bácska és Baranya területén a szerb és más szláv lakosság terrorizálásában és mészárlásában. A halálos ítélet golyó által lett végrehajtvá.” Majd hozzátette a titói erőszak legitimitását jelző „Halál a fasizmusra – szabadság a népnek!” bajtársi üdvözlötet. Előjátéka volt ez annak a közel fél évig tartó rettenetes terrornak, az „elhallgatott razziá”-nak, amelynek részleteit máig nem tárta föl a történetírás, következményeit pedig máig nem heverte ki a délvidéki magyarság. Pedig a túlélők emlékezetében életük végéig élt, ma is él az iszonyat és a rettenet. A kivégzésekről Takács Béla naplójában olvasható a bejegyzés: „A kerítésen kívül szerbek követelték, hogy végezzenek ki bennünket. »Ubijte ih! Bacite ih u Dunav.« (Öljétek meg őket! Dobjátok őket a Dunába!) Végül a hideg, szeles térről betereltek bennünket az épületekbe. Miután a kamionok elmentek a kiválogatott emberekkel, gépfegyverropogás hallatszott, erős sortűz, a Horgász-sziget felől. Az volt a nézetünk, hogy oda vitték emezeket, és ott lelőtték őket, a kettes szoba mintegy kétszázötven kiválogatott emberét.” Újvidéken tehát nemcsak egy razzia volt, nemcsak az a bizonyos, a magyar hadsereg és csendőrség által elkövetett „42-es”, de razzia volt az is, amellyel 1944 októberétől kezdődően a partizánok oly kegyetlenül megtorolták a két és fél évvel korábbi eseményeket. Az 1944-es népirtással a partizánok szinte legitímálták a jugoszláv kommunista „néphatalmat”, lefektették a titóizmus alapjait. Volt, létezett tehát egy másik razzia is, az a rettenetes „44-es” megtorlás, amelynek részleteit ma is többnyire homály fedi.

Közel huszonöt éve él a megtorlás részleteinek föltárására irányuló, tisztázó szándék – megszületését 1991-ben éppen Matuska Márton jelentette be A megtorlás napjai című kötetével –, és könyvtárnyi résztanulmány látott azóta napvilágot. A tudományos igényesség szándéka azonban azóta sem emelkedett intézményes szintre. 2009 őszén Sólyom László magyar és Boris Tadić szerb államfő kezdeményezésére megalakult ugyan a „második razzia” eseményeit föltáró magyar–szerb akadémiai bizottság, a kutatásnak és a föltáró munkának azonban mintha máig nem lenne valódi, a feladat súlyát mélyen átérző gazdája: a kezdeményezések mindmáig elszigeteltek maradtak. Matuska Márton *Az elhallgatott razzia – Vérengzés Újvidéken (1944–45)* előszavában kiemelte: magángyűjteményében az évek során hatalmas anyag gyűlt össze: „tanúk, károsultak, leszármazottak százai nyilatkoztak, adtak át dokumentumokat”, amelyek földolgozásra várnak, hiányoznak azonban a hivat-

kozható források: a történeti föltáró munka és a levéltári anyag. Úgy tűnik, államfői egyezés sem elegendő a történelmi tabuk át- vagy feltöréséhez.

Ebből eredően – vallja a szerző – e mostani kötete is csak kísérlet a hiány pótlására, vállalt feladata jószerevével csak a tragédia mélységének a megmutatására korlátozódik. Teszem hozzá azonnal: ennél azonban lényegesen többről van szó. *Az elhallgatott razzia* – Vérengzés Újvidéken (1944–45) ugyanis a beszélgetések, a naplófeljegyzések, az interjúk, a levelek és a résztanulmányok révén megmutatja a megtorlás valódi történelmi és társadalmi dimenzióit. Nemcsak arról van szó, hogy vértől megrészegült partizánhordák a Bácskában és a Bácságban ezrével irtották a magyarokat – és persze a németeket is –, de mindenekelőtt arról, hogy a túlélő nemzedékeknek is évtizedekre-évszázadra mérgezték meg az életét, és lehetetlenítették el az együttélést e megsértett régióban. A titói kommunista hatalom a partizán-verengzésre épült, ezért a konszolidálást követő évtizedekben a bűnök elfedése-eltitkolása is csak terrorral volt lehetséges. A titói kommunista hatalom fegyveresei az első pillanattól kezdve nem kizárólag a szerb nép ellen bűnt elkövetőket „vadászták le” és büntették meg. Szándékuk mélyén a magyarság megtizedelése, vezető szellemi, gazdasági és politikai értelmiségének a likvidálása, a közösség életerejének a megtörése munkált. Iváncsinné Bartha Erzsébet vallomásából kiderül, újvidéki megérkezésük másnapján, október 24-én „fegyveres partizánok mentek házról házra, és nem név szerint keresték az embereket, hanem csak azt kérdezték, ki a magyar”. Mások vallomásából az is kitűnik, hogy a begyűjtött és kivégzett magyarok között sok képzett ember volt – „mondanám ma, hogy entellektüelek” –, hivatalnokok, ügyvédek, papok, tanítók váltak a terror áldozatává. De hullottak a vasutasok, kereskedők és parasztok is. Dobi Kálmánt azért végezték ki, mert a „megszállás idején” foglalkozása hentes volt, és „a megszálló magyar hadseregnek szállított”. Elsőként azokat likvidálták, akik értelmiségiként valamelyik intézményben szerepet vállaltak, s velük egyidejűleg azokat is, akiknek üzletük vagy üzemük, esetleg gazdasági udvaruk volt. Iváncsinné Bartha Erzsébet azt is elmondta, hogy partizánok az apja elhurcolását követően „az üzletet és a vagyonunkat elkobozták, még a bútort is elvitték a házból. Olyan gondatlanul, hogy a szekrények tartalma hullott ki az úton, a szomszédok, amit összeszedtek, hozták vissza”. Mindamellet egész életét végigkísérte a szorongás, nehogy kiderüljön, hogy az apját háborús bűnösnek végezték ki, mert akkor a bélyeget senki sem törli le a homlokáról. George Biller (Biehler) volt jugoszláv katonatiszt vallomásában kiemelte: élete végéig viselte apja elvesztésének következményeit. „Meg vagyok győződve arról – mondta –, hogy azért nem kaphattam magasabb rangot meg előléptetést, mert előbb vagy utóbb mindig kiderült rólam, hogy apámat kivégezték, de soha semmi vétkéről nem értesítettek. Anyámat sem.”

A rémület első napjait követően Újvidéken is állandósult, intézményesült a terror: egy idő után a tömeges kivégzéseket az UDBA-s emberek irányították. (Néhányuknak a nevére a túlélők is emlékeznek.) Magyar Magdolna arra a kérdésre: Mikor értek véget a verengzések, meddig tartott ez a tragédia, ez a szomorú időszak, azt válaszolta: „Hát ez tartott egész télen.” Az tehát csak egyik része a tragédiának, hogy megszámlálhatatlan a kivégzett magyarok száma, hogy nevüket sem vettük még lajstromba; ehhez fogható súllyal esik latba, hogy a bűnösöket is meg kell végre nevezni. Meggyőződésem, hogy éppen ez hátráltatja igazán a feltárómunkát. Ez az oka annak, hogy a „második újvidéki razzia” valós története jószerevével még ma is féltve őrzött és felügyelt államtitok.

Matuska Márton könyvének második, Újvidéki nagy perek című fejezetében összegyűjtötte mindazokat a vallomásokat, melyek Deák Leó, Krámer Gyula, valamint Szombathelyi Ferenc és társai bírósági perének és kivégzésének részleteit idézik fel. Illés Sándor visszaemlékezésében részletesen szólt arról, hogy az ÁVO hogyan tartóztatta le Deák Leót, és hogyan adta át őt az OZNA-nak. A kötet Tanulmányok a vérengzésről című fejezete pedig már új dimenziót nyit a történetek föltárása terén: vajon mit tudtak a magyarokat ért megtorlásról azok a politikusok, akik a titói rendszer idején az uralkodó elithez tartoztak? Jovan Veselinov Žarko Az autonóm Vajdaság születése című munkájának idézésekor Matuska Márton megjegyezte: nehéz lenne ma már megállapítani, melyik tartományi vezetőnek miről volt tudomása. Korántsem mellékes ugyanis, hogy mit tudhatott a tömeges kivégzésekről Sóti Pál, Farkas Nándor, Olajos Mihály és Rehák László – mindazok, akik közvetlen haszonélvezői lettek a kommunista hatalomnak! Hogy a bácskai és a bánási magyarság máig nem szerveződött a saját sorsát formálni-alakítani képes, vitális közösséggé, annak egyik meghatározó oka a felette gyakorolt szigorú felügyelet. Oktatási intézményeiben, sajtójában és a művelődési életében csak erőteljesen irányított és befolyásolt törekvések juthatnak érvényre.

Egyéni és családi tragédiák, kivégzett ártatlanok és megfélemlített túlélők, marcona rablók és politikai komisszárok, nemzeti elfogultság és féktelen vagyonszerzési indulat, hatalmi erőszak és intézményes terror kavargó együtt abban a fél évszázadnyi történelemben, amely a Bácskában és a Bánásban 1944 októberében, a partizánok megjelenésével vette kezdetét, és tartott évtizedeken át, mindaddig, amíg az intézményesült haszonélvezők táborának az akarata érvényesült: tartott Jugoszlávia összeomlásáig. Hogy a történelem idézett korszaka átláthatatlan, való igaz! Bizonyára ma is vannak érintettek – vagy az érintettek leszármazottai –, akiknek nem érdeke az igazság föltárása. Korántsem elegendő csak a halottainkat számba venni, azt is tudni szeretnénk, kik voltak a gyilkosaik, és kik voltak a túlélő cinkosok. Matuska Márton *Az elhallgatott razzia – Vérengzés Újvidéken (1944–45)* című könyvével újabb jelentős lépést tett az események teljességének, összefüggésrendszerének a föltárása felé. Rámutatott, hogy Újvidéken volt egy másik razzia is – az ismertnél sokkal véresebb –, amelynek történetét máig homály fedi. S amíg homály fedi, kétségek gyötrik a lelkeket, és amíg kétségek gyötrik a lelkeket, addig nincs fölszabadult élet a magyar otthonokban. A könyv fontos és megkerülhetetlen része a múltunk tisztázásának.

2014. október 20.

HIRDETMÉNY

A Bácskai és Baranyai Katonai Körzet Hadbírósága az 1944. október 29-én hozott ítéletével halálra ítelt 250 magyar nemzetiségű háborús bűnöst, akik a megszállás 3 évében részt vettek a megszállókkal Bácska és Baranya területén a szerb és más szláv lakosság terrorizálásában és mészárlásában. A halálos ítélet golyó által lett végrehajtva.

Halál a fasizmusra – szabadság a népnek!

Újvidéken, 1944. október 30-án.

**A Bácskai és Baranyai Katonai Körzet
HADBÍRÓSÁGA**

ПРОГЛАС

Војни суд Војне области за Бачку и Барању својом пресудом од 29 октобра 1944 осудио је на смрт 250 ратних злочинаца мађарске народности, који су кроз 3 године окупације учествовали у покољима и терору окупатора вршеном над српским и осталим словенским живљем у Бачкој и Барањи. Смртна казна је извршена стрељањем.

Смрт фашизму — слобода народу!

У Новом Саду, 30 октобра 1944.

ВОЈНИ СУД
Војне области за Бачку
и Барању.

Újvidék központja. Valószínűleg a második világháború idején, a régi városháza tornyából készült felvétel. Négy, a maga idejében városképi meghatározó objektum látszik rajta, amelyeket az 1950-es évek végéig lebontottak, fölszedtek. Bal szélén a Mária Szent Neve templom falára támaszkodó egykori gyógyszerár sarka látható. Tőle jobbra, kissé közelebb a városközpont akkori díszje, a Szentháromság-szobor. Szemben középen, az ötemeletes Tanurdzsics-palotával szembeni sarkon a földszintes épület a Matica srpska egykori könyvesboltja. Az utca teljes hosszában húzódó párhuzamos csík a központot át haladó villamossín pár.